

УДК: 94(477)“18” : 316.47

А. В. Нарадько

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена висвітленню проблем благодійної діяльності єврейської спільноти в Україні другої половини ХІХ ст. у галузі освіти та медичної допомоги. Розглянуті особливості надання єврейської станової благодійної допомоги, причини її виникнення та активізації у цей період.

Ключові слова: благодійність, єврейська спільнота, освіта, медицина.

Благодійність – важливе явище суспільного життя ХІХ століття. Воно позитивно впливало на освіту і медицину, літературу і культуру, сприяло відкриттю і вихованню багатьох талантів, допомагало вирішувати соціальні проблеми (опіка хворих, злиденних, багатодітних сімей).

Питання благодійної підтримки науки в Україні залишається мало дослідженим. Воно розглядалося окремими дослідниками у контексті діяльності благодійного об'єднання, наукової установи, окремих благодійників тощо. Зокрема можна згадати таких дослідників благодійної справи як П.Георгієвський, В.Дерюжинський, Г.Д'Оссонвіль та інші [1], які перші у своїх працях згадали про благодійну підтримку науки. Однак ґрунтовно дослідження цієї проблеми почали займатися лише наприкінці ХХ століття. Про це свідчать дослідження С.Поляруш, Т.Коломієць та інших [2]. Мета даної статті полягає у дослідженні особливостей надання єврейської станової благодійної допомоги другої половини ХІХ ст.

Приватна благодійність відзначалася великим розмаїттям напрямів. Це найдавніша форма допомоги ближньому. У ХІХ столітті вона втрачає своє визначне положення через усвідомлення її невисокої результативності, зростання маргінальних верств і зубожіння значної частини населення. Благодійну допомогу у великих обсягах надавали найбільш заможні представники єврейських громад. Купці та підприємці займали невисокий рівень у суспільстві дореволюційної Російської імперії. Тому благодійництво для них було чи не єдиним засобом підняти свій авторитет, статус і вагу в суспільстві. Благодійність поширилась серед підприємців і стала своєрідною історичною традицією. Промисловець, як ніхто інший, був зацікавлений у розвитку освіти, зокрема професійної. Особливо відчутні пожертвування від буржуазії надходили на заснування й розвиток ремісничих та комерційних училищ. У багатьох компаніях з кінця ХІХ століття витрати на освіту та медицину стають обов'язковими. Так, на кошти власників при багатьох заводах були створені навчальні та лікувальні заклади різного рівня, діяли аматорські трупи.

Зростання самосвідомості єврейської буржуазії привело до зміни корпоративної психології й усвідомлення нерозривного зв'язку з майбутнім народу, яке неподільно було пов'язане з освітою. Існували й інші причини, що змушували надавати допомогу бідним. Це побожність і потреба допомагати ближньому. Буржуазія в Російській імперії була ще молодою, і батьки перших мільйонерів часто виходили із самих низів суспільства. Тому народні потреби, звичаї, світогляд були їм близькі. Участь аристократії в справі просвіти народу, філантропії, підтримці ремесел, мистецтва й науки була менш відчутною, ніж участь купецтва та підприємців [3, с.7-9].

Євреї було фактично вилучені з політичного життя країни і не могли обіймати високі посади в державі, про що свідчила ціла низка обмежуючих законів та розпоряджень. Тому чи не єдиною можливістю реалізувати себе у суспільному житті була благодійність.

Благодійність – одне з основних понять в єврейській традиції. Благодійність була обов'язковою не лише для віруючого єврея, а й для кожного, хто шанує традицію та заповіді предків. Благодійність значила дуже багато в житті єврейських общин. Вона стала особливо помітною, коли єврейські промисловці, підприємці та фінансисти максимально інтегрувалися в громадське життя країн проживання, що в Україні стало відчутним з кінця ХІХ століття.

Аналізуючи історію благодійності як суспільного явища в Україні, необхідно відзначити, що на початку ХІХ століття визначаються головні напрямки діяльності добродійних товариств, які розширювали і узагальнювали сфери соціальної допомоги.

Можна виділити такі основні напрямки благодійної діяльності, за якими групувалися добродійні товариства:

- заснування освітніх закладів та допомога їм;
- фінансування наукових досліджень і підтримка науковців;
- допомога церкві (переважно в будівництві, відновленні та прикрашенні храмів) та священикам;
- допомога в заснуванні та облаштуванні осередків культури, зокрема бібліотек і музеїв, підтримка молодих талантів, а при необхідності – й визнаних майстрів вітчизняної культури;
- піклування про сиріт, знедолених та бідних (надання найрізноманітнішої допомоги як грошової так і моральної);
- допомога у випадку стихійного лиха або війни;
- робота товариств за всіма названими, або за деякими напрямками.

У великих містах України створюється мережа благодійних товариств: Київське товариство надання допомоги бідним, Житомирське благодійне товариство (1843), філія Імперського людинолюбного товариств-

ва у Києві (1844). Саме ці об'єднання поклали початок масового руху благодійності в Україні. На кінець XIX століття тут діяли 206 таких товариств, а на початку XX століття їх нараховувалося вже 426.

Високою результативністю відзначалася праця спеціалізованих благодійних товариств, завданням яких і було сприяння закладам освіти та бідним учням. Піклування про жіночу освіту в місті Катеринославі, засноване 17 жовтня 1870 року, було організоване для створення й утримання жіночих навчальних закладів та підтримки бідних учениць. Протягом 1898 року товариство одержало 1000 крб. від місцевого єврейського товариства [4, с.10-17].

Держава суворо контролювала діяльність благодійних товариств, особливо пильно контролюючи єврейські благодійні товариства. Так, у травні 1890 року подільський губернатор надіслав листа до київського, подільського та волинського генерал-губернатора, у якому повідомив про можливий перехід керівництва Проскурівським благодійним товариством від місцевих чиновників до "польсько-єврейського елементу" та зауважив про часті збори коштів на створення виключно єврейських благодійних товариств для допомоги єврейському населенню. У листі повідомлялося про небажаність такого розвитку подій [5, арк.1].

Активною була благодійна діяльність у галузі медицини, нагальні проблеми якої вимагали термінового втручання діячів, які бажали й могли прислужитися своїм співгромадянам. Адже стан надання медичної допомоги в містах (не кажучи вже про села) України на середину XIX століття був катастрофічним: майже повністю були відсутні сучасні лікарні, не вистачало лікарів, фармацевтів, середнього персоналу. Першочерговою буда проблема будівництва лікарень, а державні кошти для цього майже не виділялися. Залишалася надія лише на благодійництво.

Щоб уявити собі масштаби благодійності у галузі медицини, слід сказати, що за я якихось 15-20 років справи значно покращали, і саме завдяки меценатам, які витрачали на це величезні кошти. Звичайно, серед благодійників буди не лише євреї, але єврейський прошарок лишався серед них душе високим, без єврейської благодійності не обходився жоден благодійний захід, крім тих, природно, які одразу, з антисемітських міркувань, відсікали євреїв від участі в них.

Будівництво найбільшої із єврейських лікарень в Україні – Київської – потребувало великих грошей, і її дала перш за все знаменита родина "київських" Бродських, яка, до речі, не обмежилась основним внеском і продовжувала протягом багатьох років вдосконалювати і розбудовувати лікарню. Так, у 1896 році на гроші Бродських відкрито відділення акушерства-гінекології єврейської лікарні (75 тис. карбованців). Відділення неврології носило ім'я мецената С.А.Френкеля, бо було побудоване на гроші подружжя Френкелів. Відомий цукрозаводчик Маркус Рафалович Закс фінансував офтальмологічну клітку, а також щорічне утримання її та придбання сучасного обладнання. Туберкульозне відділення будував своїм коштом не менш відомий магнат цукрової промисловості Мойсей Борисович Гальперін, а крім того гроші на будівництво та утримання єврейської лікарні в Києві жертвували відомий громадський діяч Купернік, купець Борухін та багато інших.

В роки максимальних витрат на будівництво та вдосконалення єврейської лікарні родина Бродських фінансувала ще кілька великих проектів, і перш за все будівництво Київського бактеріологічного інституту. Лише на зведення одного з найкращих на той час в Російській імперії науково-дослідних закладів Лазар і Лев Бродські пожертвували понад 150 тис. карбованців, їхніми зусиллями та енергією цю унікальну споруду було зведено у максимально стислі терміни – усього за 6 місяців.

Благодійність відіграла важливу роль у створенні мережі початкової освіти в Україні. Зокрема, виключно на благодійних основах формувалась система недільних шкіл. Вони засновувались на засадах безкоштовності навчання окремими особами або групами, переважно викладачами, студентами й учнями. Ці школи не мали постійних джерел фінансування.

До кінця XIX століття недільні школи були недержавними навчальними закладами, тому фінансувалися виключно приватними особами та різноманітними установами (переважно благодійними товариствами). Кошти для найбільш необхідних потреб збиралися шляхом підписки, проведення лотерей, концертів, літературних читань, лекцій, вечорів і т. ін. Крім того, вчителі недільних шкіл працювали безкоштовно.

Заняття в цих школах проходилися в неділю та святкові дні і переважно для дорослого населення. Як правило, недільні школи не мали власних будівель, а користувалися приміщеннями різноманітних навчальних закладів. Іноді останні дозволяли недільним школам безкоштовно користуватися меблями, навчальним приладдям та книжками зі своїх бібліотек.

Майже всі недільні школи безкоштовно надавали своїм учням все необхідне для навчання: книжки, папір, дошки, пера та ін. Крім недільних, існували й суботні школи для євреїв та п'ятничні – для мусульман. Однак усі вони дотримувалися загальних принципів діяльності.

Іntenсивно процес створення недільних шкіл відбувався на Полтавщині. Так, у квітні 1861 року були засновані суботня чоловіча та жіноча єврейські школи. З ініціативою їх створення виступив член Полтавської громади О.Я.Кониський. Для їх матеріального забезпечення були пожертвовані кошти (90 крб.), отримані від проведення літературних читань [6, арк.1-9].

У 1872 році на пожертвування, зібрані студентами, Харківським товариством поширення у народі грамотності була створена Харківська російсько-єврейська школа. У 1875 році промисловець І.І.Рубінштейн пожертвував товариству 1500 крб., надав позику в 3500 крб. на будівництво нового приміщення для цієї школи та щорічно жертвував по 200 крб. Після смерті І.І.Рубінштейна почесний попечитель Г.І.Рубінштейн жертвував школі по 100 крб. на рік. Ця школа існувала на кошти єврейської общини [7, с.26].

Специфічними навчальними закладами для єврейського населення були талмуд-тори. Ці школи навчали переважно бідних дітей та сиріт. Школи існували за рахунок пожертвувань, а навчання в них було безкоштовне. Полтавська талмуд-тора діяла з 1863 року. Вона була відкрита на кошти Ф.Л.Геренберг, яка в 1894 році пожертвувала 5 тис. крб. на честь померлого чоловіка та Д.І.Молдавського, що надав декілька

тисяч карбованців безвідсоткового кредиту. Навчалися у ній бідні єврейські діти, які отримували безкоштовний сніданок та обід, а найбіднішим видавали одяг та навчальні приладдя [8, с.743].

До офіційного відкриття в 1894 році Полтавська талмуд-тора отримала невеликі пожертвування – усього 3500 крб. На початку 80-х рр. XIX ст. генерал-губернатор Більбасов став членом Товариства талмуд-тори, піднявши авторитет школи. Відтак, до 1912 року Полтавська талмуд-тора отримала капітали за заповітами Л.Т.Фрішберга – 2 тис. крб., доктора Герберга – 2600 крб., М.А.Ейлера – 1 тис. крб., І.А.Дохмана – 6900 крб. У 1912 році талмуд-тора отримала від міської управи на одяг та взуття бідним учням 5000 крб. та пожертв на 1725 крб. від Товариства взаємного страхування від вогню, Позичко-зберігального товариства, а також Товариства взаємного кредиту та приватних осіб. Члени Товариства талмуд-тори з року в рік жертвували на потреби школи чітко встановлену суму. Зокрема, у 1912 році 116 членів товариства пожертвували 884 крб. [9, с.3-20].

Восени 1896 року гуртком єврейських дам на їхні кошти було відкрито Полтавське єврейське жіноче училище для дівчат бідних батьків у будинку Е.Н.Бельговської [10, с.322]. У 1880 році в Умані була заснована талмуд-тора з ремісничим відділенням для хлопчиків [11, с.24].

Широко відома діяльність Товариства допомоги нужденним учням Білоцерківського єврейського училища. Воно було засноване 21 серпня 1902 року. У 1903 році товариство надало грошову допомогу одному учневі – 25 крб. та сплатило за навчання 34 учнів (102 крб.). У 1904 році цим же товариством у першому півріччі було сплачено 87 крб. за навчання 29 учнів, у другому за 30 учнів – 90 крб. Одному учневі була надана допомога (1,5 крб.). У 1913 році товариство роздало книжки в честь ювілею дому Романових на 21 крб. 20 коп. За перше півріччя 1913 року за навчання 43 учнів товариством було сплачено 301 крб., у другому півріччі за 42 учнів – 294 крб. [12, арк.270-275].

Відзначилось активною благодійною діяльністю Товариство допомоги нужденним учням Черкаського міського двокласного та однокласного парафіяльного училищ: у 1902 році роздало бідним учням навчальних приладь на 130 крб., одягу на 120 крб., сплатило за навчання 150 крб. [13, арк.109]. Протягом 1903 року товариство витратило 54 крб. на навчання десяти учнів у першому півріччі та восьми у другому, 51 крб. 12 коп. – на одяг одинадцятьом учням. Громадськість міста Черкас допомогла товариству: за кошти міста (120 крб.) протягом року навчалось двадцять учнів, за кошти єврейського населення (60 крб.) – дев'ять учнів, на кошти Зарицького (12 крб.) – чотири особи, за кошти Черкаського товариства взаємної допомоги (25 крб.) – чотири учні (двоє християн та два євреї). Товариством безкоштовно були видані підручники дев'ятьом учням загальною вартістю 27 крб. 33 коп.

Товариства допомоги бідним учням активно діяли у Полтавській губернії. Так, 27 травня 1902 року розпочало діяльність Товариство допомоги нужденним ученицям жіночого єврейського училища М.Я.Фрід у Прилуках. Протягом кінця 1902-1903 років товариство видало на утримання училища 1661 крб. 2 коп., 34 крб. 45 коп. на одяг та взуття бідним учням, 135 крб. 94 коп. сплатило за підручники [14, арк.6-80].

Бідні діти, що навчалися в освітніх закладах для учнів різних національностей, також отримували благодійну допомогу. Так, у грудні 1870 року почесний попечитель Могилевського єврейського училища першого розряду Соломон Давидович Рафалович пожертвував на одяг та навчальні посібники для бідних дітей 100 крб., а в листопаді 1871 року – 120 крб. Бердичівське єврейське училище отримало на одяг та взуття бідним вихованцям 75 крб., що були зібрані від 21 особи. Протягом 1870-1871 навчального року почесний попечитель Уманського єврейського училища Г.Рахліс пожертвував одяг та навчальне приладдя для бідних учнів вартістю 40 крб. Наглядач Радомишльського єврейського училища Олександр Гриншпун разом із місцевим рабином зібрали 20 крб. на одяг та взуття бідним учням [15, арк.1-27]. У серпні 1871 року вчитель Старокостянтинівського єврейського училища Подільської губернії Хаїм Маргольєш подарував 13 книжок бібліотеці цього ж училища [16, арк.3]. Перелік подібних фактів можна значно продовжити.

Одним із засобів надання благодійної допомоги стали стипендії при середніх навчальних закладах. Так, на момент відкриття Одеського комерційного училища у 1862 році його керівництво зіткнулося із ситуацією, коли більше половини учнів не могли сплатити за навчання. Фінансування навчального закладу відбувалося майже виключно за рахунок одеського купецтва, яке й узяло на себе додаткові витрати, сплативши за навчання незаможних учнів. З початку сімдесятих років XIX століття в училищі створюються стипендії для бідних учнів. У 1870 році була заснована стипендія імені Міністра освіти графа Дмитра Олексійовича Толстого та дві стипендії на капітал у 100000 крб., пожертвований почесним громадянином Леонідом Ефрусі (одна для євреїв, друга для християн). У 1873 році створена стипендія імені Д.Ф.Феодори на пожертвуванні Г.Г.Маразлі 3300 крб. та стипендія імені П.Е.Коцюби, заснована місцевим купецтвом. Протягом 1874 року купецьким товариством було створено дві стипендії: С.П.Голубцова та О.Н.Пашкова. У 1879 році почала видаватися стипендія для учня-єврея на честь врятування від замаху Олександра II, капітал якої складав 3600 крб. [17, с.51-89].

Вища освіта привертала станомі пожертвування, які надавалися переважно для допомоги бідними студентам, вихідцям зі свого стану. Зокрема, при університеті св. Володимира у 1858 році купцями-євреями була створена каса для допомоги єврейським студентам, у яку поступило за рік 5845 крб. Збори на поповнення цієї каси проводилися щорічно. Так, на 1867 рік капітал каси складав 7500 крб., відсотки з якого ділилися між трьома бідними студентами-євреями [18, арк.3].

У вищих навчальних закладах засновувалися товариства допомоги бідним студентам, що підтримували у тому числі і єврейських студентів. У 1871 році було затверджено статут Товариства допомоги бідним студентам Харківського університету. Товариство надавало довгострокові позики студентам, які ті повинні були повернути після закінчення навчання. У 1880 році товариство отримало від євреїв 1078 крб. 50 коп. для підтримки єврейських студентів. За слухання лекцій 11 студентами-євреями товариством було сплаче-

но 220 крб., а також назначена одноразова допомога єврейським студентам у розмірі 341 крб. [19, арк.18-21].

Саме у другій половині XIX століття розпочали свою активну діяльність цілі династії благодійників. Так, значну благодійну допомогу надавала відома своїми добрими справами сім'я Бродських. У значній мірі капіталом Бродських побудовано знаменитий Київський політехнічний інститут, а на залишені за заповітом на це гроші (майже 500 тис. карбованців) зведено перший в Києві критий ринок (Бесарабський).

Існували іменні стипендії Бродських на медичному факультеті Університету Св. Володимира. Ось якими умовами супроводжувалося призначення стипендії імені почесного громадянина Києва Лазаря Бродського: "Стипендіатом може бути кожний студент медичного факультету без урахування віросповідання та національності". У 1894 році Л.І.Бродський пожертвував 5000 крб. на заснування стипендії імені його сина М.Л.Бродського для студента Київського університету св. Володимира єврейського віросповідання [20, с.24].

Це продовжувало добру традицію призначення стипендій, започатковану представником одеської гілки родини Бродських – підприємцем і купцем Абрамом Маркевичем Бродським. Ще у 1861 р. він відгукнувся на ініціативу видатного вченого М.І.Пирогова, тодішнього попечителя Київського учбового округу, що звернувся до євреїв з проханням допомогти їхнім нужденним єдиновірцям, студентам Університету Св. Володимира.

Вже у тому ж 1861 році першими стипендіатами стали: студент історико-філологічного факультету Григорій Кустовський (православний) і студент медичного факультету Саул Ковнер (юдей), який у подальшому став видатним ученим.

Взагалі, єврейські благодійники обов'язково брали участь і в "неєврейських" проектах, таких, скажімо, як будівництво і утримання відомої київської лікарні для горноробів, основний капітал на яку забезпечили відомі українські благодійники Терещенко та М.Дегтярьов, серед жертвувателів було й чимало євреїв, наприклад, відомий заводчик Я.Бергер, ті самі Бродські, багато інших.

Щедрою благодійністю і участю у загальнолюдських програмах уславилися відомі єврейські діячі Д.Марголін, І.Бабушкін, М.Мандельштам, І. та М.Зайцеви, О. Куперник, Л.Гінзбург, Н.Бялик, купці Борухін, Стародубський. Юшпа, Балаховський, Лефнер... Вони підтримували будівництво водогонів, трамвайних шляхів, лікарень, училищ (релігійних і світських) в Києві та по всій Україні. Величезна роль у розвитку курортної мережі в Криму, на одеських шляхах, під Києвом належить єврейським благодійникам, серед яких одеський підприємець Г.Гелелович, згадані вже одеські та київські Бродські.

Друга половина XIX століття позначене стрімким розвитком єврейської благодійної справи. На жаль, зміна суспільного ладу в Україні внаслідок перемоги більшовиків, які затаврували благодійництво означенням «буржуазная», поставила хрест на цьому вражаючому феномені історії. Ера воєнного комунізму, а потім – переможного соціалізму викорінювали самі поняття милосердя, співчуття.

Єврейська благодійність мала свої характерні особливості. Специфічне ставлення держави до євреїв зумовило звуження сфер їх самореалізації у суспільстві. Тому благодійність була чи не єдиною можливістю реалізувати себе в суспільному житті. Для єврейської благодійності характерною рисою була певна становість благодійності – надання допомоги переважно представникам свого віросповідання. Але були випадки надання допомоги й не євреям. Допомогу євреям надавали також представники інших національностей та неєврейських благодійних товариств.

Джерела та література

1. Георгиевский П.И. Организация частной благотворительности / П.И.Георгиевский // Вестник благотворительности. – 1895. – №5. – С.40-49; Д'Оссонвиль. Благотворительность и трудовая помощь / Д'Оссонвиль // Трудовая помощь. – 1898. – №4. – С.358-376; Дерюжинский В.Ф. Заметки об общественном призрении. / В.Ф.Дерюжинский. – М.: Типография "Русских Ведомостей", 1893. – 87 с.
2. Поляруш С.І. Становлення і діяльність органів державної опіки та громадської благодійності на Лівобережній Україні (1775-1918) / С.І.Поляруш: дис... канд. іст. наук. – К., 1996. – 209 с.; Коломієць Т.В. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869-1920) / Т.В.Коломієць: дис... канд. іст. наук. – Х., 1995. – 378 с.
3. Боханов А.Н. Коллекционеры и меценаты в России / А.Н. Боханов. – М.: Наука, 1989. – 188 с.
4. Отчет о деятельности общества попечительства о женском образовании в г. Екатеринославле. За 1898 год. – Екатеринослав: Типография губернского земства, 1899. – 68 с.
5. ЦДІА. – 1890 р. – Ф.442. – Оп.543. – Спр.243.
6. ЦДІА. – 1862. – Ф.707. – Оп. 27. – Спр. 539.
7. Отчет о деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности за 1894 год. – Х., 1895. – 50 с.
8. Полтавщина Енциклопедичний довідник. – К.: "Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана", 1992. – 1022 с.
9. Отчет Полтавской Талмуд-Торы за 1912 год. – Полтава: Типогр. О.Л.Браудэ, 1913. – 23 с.
10. Бучевич В.Е. Записки о Полтаве и ее памятниках / В.Е. Бучевич. – Полтава: Типо-литография губернского правления, 1902. – 440 с.
11. Кузнець Т.В. До історії освіти на Уманщині (XVIII – поч. XIX ст.) / Т.В.Кузнець. – К.: Науковий світ, 2000. – 35 с.
12. ЦДІА. – 1914. – Ф.707. – Оп.227. – Спр.240.
13. ЦДІА. – 1907. – Ф.442. – Оп.660. – Спр.2.
14. ЦДІА. – 1914. – Ф.707. – Оп.227. – Спр.240.
15. ЦДІА. – 1871. – Ф.707. – Оп.203. – Спр.1.
16. ЦДІА. – 1871. – Ф.707. – Оп.203. – Спр.1.
17. Искра П.А. Исторический отчет одесского коммерческого училища 1862-1887. – Одесса: Типография Труд, 1887. – 196с.
18. ЦДІА. – 1867. – Ф.707. – Оп.261. – Спр.10.

19. ЦДІА. – 1881. – Ф.1191. – Оп.1. – Спр.312.

20. Отчет и речь, читанные на годичном акте в университете св. Владимира 17 января 1895 года. – К.: Типография императорского университета Св. Владимира, 1895. – 73 с.

Нарадько А.В. Благотворительная деятельность еврейской общины в Украине второй половины XIX века. Статья посвящена освещению проблем благотворительной деятельности еврейской общины в Украине второй половины XIX ст. в области образования и медицинской помощи. Рассмотрены особенности предоставления еврейской сословной благотворительной помощи, причины ее возникновения и активизации в этот период.

Ключевые слова: благотворительность, еврейская община, образование, медицина.

Naradko A.V. Charity of the Jewish Community in Ukraine in the Second Half of the Nineteenth Century
The article is devoted problems of charity Jewish community in Ukraine in the second half of XIX century. in education and health care. Analyzed the peculiarities of of the estate of the Jewish charity, the cause and intensification during this period.

Keywords: charity, the Jewish community, education, medicine.

УДК: 061.22:394.2(477.73)"18/19"

С. В. Мицик

РОЛЬ «ПРОСВІТИ» У ФОРМУВАННІ СВЯТКОВОЇ КУЛЬТУРИ МИКОЛАЇВЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті йдеться про святкову культуру Миколаївщини кінця ХІХ – початку ХХ ст., зокрема акцентується увага на діяльності Миколаївської «Просвіти», яка вплинула на розвиток святкової культури як Миколаївщини, так і всієї Південної України. Автор наводить приклади культурно-мистецьких і просвітницьких заходів, що стали рушійною силою громадської діяльності просвітян.

Ключові слова: товариство, національно-демократичний рух, свято, вечір відпочинку, вечір танців, літературні та музичні вечори, вистава, театралізована вистава-концерт, концерт, п'єса, народне гуляння.

В кінці ХІХ – на початку ХХ ст. по всій Україні активізується національно-демократичний рух за відродження української мови, літератури, культури і мистецтва, посилюються спроби подолати безграмотність серед непривілейованого населення. В цій справі на допомогу приходить свято як могутній інструмент ідеологічного впливу на людину, її свідомість.

Найхарактерніші культурно-освітні ідеї того часу акумулювали в своїй соціально-громадській діяльності національно зорієнтовані просвітницькі організації та об'єднання, які мали на меті сприяння розвитку народної освіти, свободі літературного слова, поширення національної ідеї та формування національної свідомості. Для досягнення поставленої мети використовували різні форми організації та впливу на людину, але провідне місце займала лекційна, концертна діяльність, організація літературних та музичних вечорів, проведення свят та народних гулянь. Вивчення цього досвіду, безсумнівно, має важливе практичне значення для сучасного суспільства і зумовлює актуальність теми статті.

Об'єктом дослідження є святкова культура Миколаївщини кінця ХІХ – початку ХХ ст., а предметом – роль Миколаївського товариства «Просвіта» у формуванні святкової культури Миколаївщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Питання святкової культури Миколаївщини кінця ХІХ - початку ХХ ст. не було раніше предметом ґрунтовного наукового вивчення. На сьогодні існує чимало досліджень та наукових статей, які лише торкаються питання свят та обрядів Миколаївщини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Опосередковано торкалась проблеми організації свят в контексті національно-культурного відродження Миколаївщини кінця ХІХ – початку ХХ ст. дослідник О.М.Караульна. В рамках вивчення розвитку хорового мистецтва Миколаївщини кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. автори монографії М.М. Шитюк, О.М. Петренко та Н.Є. Крижановська згадують лише концерти хорових колективів та музичні свята. Також існує чимало праць, автори яких аналізують окремі аспекти діяльності Миколаївського товариства «Просвіта». Так, Т.В. Березовська розглядає діяльність Миколаївської «Просвіти» в контексті історії роду Аркасів. В дисертаційному дослідженні Н.Є. Крижановської діяльність «Просвіти» розглядається в контексті розвитку хорового мистецтва Миколаївщини тощо. Таким чином, жоден із дослідників не аналізує роль цього товариства у формуванні святкової культури Миколаївщини.

Враховуючи вищезазначене, основна мета даної статті - проаналізувати роль Миколаївського товариства «Просвіта» у формуванні святкової культури Миколаївщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.

В кінці ХІХ - на початку ХХ ст. на території Миколаєва існувало чимало громадських організацій, товариств, аматорських об'єднань, які займалися концертною діяльністю, організацією свят, народних гулянь. Серед них слід відзначити такі: Товариство піклування про народну тверезість, Миколаївська громадська бібліотека, Комітет народних читань, Миколаївське міське зібрання, Відділення Імператорського Російського музичного товариства, Товариство садівництва тощо. Кожне товариство, організуючи ті чи інші святкові